

การวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับวิถีชีวิตคนไทยกับแนวคิดสัญวิทยา
Analysis of beliefs in astrology and the Thai way of life
with the concept of semiotics

วารางคณา นียมฤทธิ์¹ และปณณทัต โรจนมนต์²

Varangkana Niyomrit¹, and Pannathat Rojanamon²

¹สถาบันศิลปะและปรัชญา มหาวิทยาลัยชินวัตร

²ฝ่ายบริหารและก่อสร้างโรงไฟฟ้า การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

Corresponding Author: varangkana.n@siu.ac.th

Received: June 30, 2025. Revised: August 18, 2025. Accepted: August 19, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้กล่าวถึงการวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับวิถีชีวิตคนไทยโดยใช้แนวคิดสัญวิทยาที่ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทย ได้แก่ ศิลปะและวัฒนธรรมไทย พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับศาสนาที่มีผลต่อการตัดสินใจในชีวิตประจำวัน เช่น การหาฤกษ์ยาม การทำบุญเสริมดวง การสวดมนต์ข้ามปี การบูชาพระประจำวันเกิด เป็นต้น โหราศาสตร์ไม่ได้เป็นเพียงศาสตร์การพยากรณ์เท่านั้นแต่เป็น "ระบบสื่อความหมายที่อิงกับวัฒนธรรม" (Cultural sign system) ดังนั้น การเข้าใจโหราศาสตร์ผ่านสัญวิทยาศาสตร์ จะช่วยให้เข้าใจว่า ดวงดาว ราศี และเรือนภพ นั้นคือ "ภาษา" ของความเชื่อ ซึ่งสะท้อนโครงสร้างทางสังคม อัตลักษณ์ และอุดมการณ์ในแต่ละยุคสมัย โหราศาสตร์ไทย (Thai Astrology) ถือเป็นศาสตร์ที่ใช้พยากรณ์อนาคตโดยอาศัยสถิติและการโคจรของดาวบนท้องฟ้า ซึ่งเชื่อมโยงกับระบบของ สัญญา (Semiotic system) อันสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และจักรวาลผ่านการสื่อความหมายของดวงดาว เวลา และเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยอธิบายผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ได้แก่ ราศี ดาวเคราะห์ ธาตุ และเรือนชะตา นอกจากนี้ โหราศาสตร์ไทยยังมีอิทธิพลและบทบาทในงานศิลปะและวัฒนธรรมไทย ทั้งภาพวาด และงานแกะสลักที่แสดงถึงดวงดาวและจักรราศี รวมถึงการใช้สัญลักษณ์ทางโหราศาสตร์ในเรื่องเล่าต่าง ๆ จึงอาจกล่าวได้ว่า โหราศาสตร์ไทยได้รับการยอมรับในสังคมไทย ทั้งในแง่ของชีวิตประจำวัน ด้านการเมืองและสังคม โหราศาสตร์ไทยเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทยอย่างลึกซึ้ง และยังคงมีอิทธิพลอย่างต่อเนื่องแม้สังคมจะมีการเปลี่ยนผ่านไปเป็นสังคมแบบดิจิทัลแล้วก็ตาม

คำสำคัญ: โหราศาสตร์ไทย, ความเชื่อ, สัญวิทยา

Abstract

This academic article discusses the analysis of beliefs in astrology and the Thai way of life using the concept of semiotics that is present in the Thai way of life including Thai arts and culture, various rituals linked to religion that affect decisions in daily life, such as finding auspicious times, making merit to enhance luck, chanting prayers at the end of the year, worshipping the Buddha of the day of birth. Astrology is not just a science of prediction, but rather a "cultural sign system." Therefore, understanding astrology through symbolism helps us comprehend that the stars, zodiac signs, and houses serve as the "language" of beliefs that reflect the social structure, identity, and ideology of each era. Thai astrology is considered a science that predicts the future based on statistics and the movement of stars in the sky, which is linked to the semiotic system that reflects the relationship between humans and the universe through the interpretation of stars, time, and events in daily life. It is explained through various symbols, including the zodiac, planets, elements, and houses. In addition, Thai astrology also has an influence and role in Thai art and culture, including paintings and sculptures that depict the stars and zodiac. Including the use of astrological symbols in various stories, it can be said that Thai astrology is accepted in Thai society, both in terms of daily life, politics, and society. Thai astrology is an intellectual heritage that deeply reflects the Thai way of life and beliefs, and continues to influence society even as it transitions to a digital society.

Keywords: Thai astrology, beliefs, semiology

บทนำ

โหราศาสตร์เป็นศาสตร์แห่งการพยากรณ์ที่มีรากฐานจากความเชื่อโบราณจากหลากหลายวัฒนธรรม โดยได้รับอารยธรรมมาจากประเทศอินเดียและจีน และมาปรับใช้เพื่อให้เหมาะสมกับสังคมไทย จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต อาจกล่าวได้ว่าโหราศาสตร์มีอิทธิพลดังปรากฏในความเชื่อดั้งแต่เกิดจนถึงตาย สามารถสรุปเป็นหัวข้อสำคัญ ได้แก่ ความเชื่อ พิธีกรรม และการดำเนินชีวิต

ตามทฤษฎีโหราศาสตร์เชื่อว่าดวงดาวมีผลกับการกำหนดชะตากรรมของมนุษย์ การที่คนเราจะมีบุคลิกลักษณะเช่นไร ขึ้นอยู่กับว่าเกิดภายใต้อิทธิพลของดวงดาวดวงใด เช่น ความเชื่อว่าผู้ที่เกิดภายใต้อิทธิพลของ “ดาวพฤหัสบดี” จะมีปัญญาบริสุทธิ์ หรือช่วงที่ “ดาวเสาร์ทับลัคนา” เป็นช่วงที่ชีวิตต้องเผชิญความยากลำบาก

ในด้านพิธีกรรม โหราศาสตร์ถูกนำมาใช้ในการกำหนดฤกษ์ยามและประกอบพิธีเพื่อความเป็นสิริมงคลหรือการแก้เคราะห์ เช่น การเลือกฤกษ์แต่งงานขึ้นบ้านใหม่ตามตำแหน่งดาวเคราะห์ การทำพิธีสะเดาะเคราะห์ในบึง หรือการสวดบูชาดาวนพเคราะห์ตามคติศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ

ในด้านการดำเนินชีวิตโหราศาสตร์มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในเรื่องสำคัญ เช่น การเปิดกิจการ การตั้งชื่อนามมงคลส่งเสริมดวงชะตา ดังปรากฏในสื่อออนไลน์และออฟไลน์ที่ให้การพยากรณ์รายวันหรือรายสัปดาห์ เพื่อเป็นแนวทางดำเนินชีวิต

โหราศาสตร์เป็นทั้งศาสตร์เพื่อการพยากรณ์และยังเป็นระบบสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมความคิดทั้งในระดับบุคคลและสังคม และปรากฏอยู่ในพิธีกรรมในสังคมไทย เพื่อความเข้าใจแนวคิดสัญลักษณ์ โดยเชื่อมโยงกับโหราศาสตร์ใน 3 มิติ คือ ความเชื่อ พิธีกรรม และการดำเนินชีวิต เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง สัญลักษณ์ (Sign) ความหมายเชิงสัญลักษณ์ (Meaning) และกระบวนการสร้างความหมาย (Meaning-making)

สังคมไทยเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม (Multicultural Society) อันประกอบไปด้วยกลุ่มคนจากหลายวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม ได้แก่ ภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ ซึ่งปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับโหราศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องเสมอ นั่นเป็นเพราะโหราศาสตร์ไทยถูกเชื่อมโยงให้เข้ากับชีวิตประจำวัน ความเชื่อเรื่องดวงดาวส่งผลหรือมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ทั้งนี้ วิชาโหราศาสตร์จะแฝงตัวอยู่ในความเชื่อและจารีตประเพณีโดยมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ใน 3 ประเด็น ได้แก่ 1) อิทธิพลด้านความเชื่อ 2) อิทธิพลด้านพิธีกรรม และ 3) อิทธิพลด้านการดำเนินชีวิต (ณิชน สาริพันธ์ และคนอื่น ๆ, 2564) หากจะกล่าวถึงความเชื่อเรื่องดวงดาวมีผลกับมนุษย์จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและการดำรงชีวิตในสังคมไทย โดยความเชื่อในวิชาโหราศาสตร์แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มของการคำนวณและฤกษ์ยาม 2) กลุ่มพยากรณ์ และ 3) กลุ่มพิธีกรรม ซึ่งสะท้อนออกมาทางวิถีวัฒนธรรม การดำรงชีวิต การตัดสินใจต่าง ๆ และการที่คนเรามีความเชื่อใด บุคคลใด หรือเหตุการณ์อย่างใด ก็จะมีความคิดเห็นไปในทำนองเดียวกันเป็นส่วนมาก (สุชา จันทรเอง, 2524)

ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับวิถีชีวิตคนไทยกับแนวคิดสัญลักษณ์

สัญลักษณ์ศาสตร์ (Semiotics) เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับสัญลักษณ์ (Signs) และการสร้างความหมาย (Meaning-making) ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับโหราศาสตร์ (Astrology) ได้ในหลายมิติ เนื่องจากในการสื่อความหมายเกี่ยวกับชีวิต เหตุการณ์ และความเชื่อของผู้คน ต้องใช้สัญลักษณ์มาอธิบายความหมายของดาวเคราะห์ ราศี และธาตุต่างๆ เพื่อใช้ในการสื่อความหมาย ซึ่งสัญลักษณ์ (Symbol) และสัญลักษณ์ (Sign) ใน

โหราศาสตร์ไทยนั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ เฟอร์ดินอง เดอ ซ็อสซูร์ (Ferdinand de Saussure) ที่อธิบายว่า สัญญะประกอบด้วย ผู้หมาย (Signifier) และ ความหมาย (Signified) ซึ่งในบริบทของโหราศาสตร์ ผู้หมายเป็นภาพของดาวอังคาร สัญลักษณ์เป็นรูปวงกลมและลูกศร หมายถึงโล่และหอก ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเทพเจ้ามาร์ส เทพเจ้าแห่งสงคราม และต่อมาใช้เป็นสัญลักษณ์ของเพศชายด้วย ที่อธิบายความหมายเกี่ยวกับพลังงานที่ดาวอังคาร สื่อถึง เช่น ความกล้าหาญ ความขัดแย้ง หรือแรงขับเคลื่อน หรือ ดาวศุกร์ สัญลักษณ์เป็นรูปของกระจกส่องหน้า เป็นสัญลักษณ์ของเทพีวีนัส เทพีแห่งความงาม ซึ่งต่อมายังได้ใช้เป็นสัญลักษณ์หมายถึงเพศหญิง ที่อธิบายความหมาย เกี่ยวกับ พลังงานที่ดาวศุกร์ สื่อถึง คือ ความสวยงาม ศิลปะและดนตรี รสนิยม ซึ่งการตีความทางโหราศาสตร์เพื่ออธิบายความหมายเชื่อมโยงกับสัญลักษณ์ของดวงดาว และพยากรณ์ เพื่อทำความเข้าใจองค์ประกอบของชีวิตในแต่ละบุคคล และสามารถตีความพยากรณ์อนาคตได้ ซึ่งโหราศาสตร์เชื่อมโยงกับสัญญะโดยจัดเรียงระบบสัญลักษณ์ ที่ได้สื่อความหมายโดยตรง แต่ได้รับความหมายจากโครงสร้างของระบบทั้งหมด เช่น ดาวศุกร์ที่สถิตในราศีพฤษภ มีความต่างจากดาวศุกร์ที่สถิตในราศีตุลย์ นั้นเพราะความสัมพันธ์ของดาวและเรือนภพ มีการให้ความหมายที่เปลี่ยนไป

ในเรื่องของการวิเคราะห์ความหมายยังแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นคือ 1. ความหมายเฉพาะเจาะจง (Denotative meaning) คือ ความหมายที่บ่งชี้ชัดเจนลงไป และทุกคนจะเข้าใจตรงกัน ได้แก่ ชื่อของวัตถุ รองเท้า กางเกง เสื้อ และ 2. ความหมายที่ไม่แน่ชัด ขึ้นอยู่กับการตีความหมาย หรือ การประเมินความรู้สึกแต่ละบุคคล (Connotative meaning) เป็นความหมายที่เสริมความหมายประเภทเฉพาะเจาะจง (Denotative) ซึ่งจะตีความหมายแตกต่างกันไปแล้วแต่บุคคล (กันยา สุวรรณแสง, 2542)

มโนทัศน์ของสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือแต่ละคนกำหนดเอง คือ มุมมองความคิดเห็นของแต่ละบุคคล การประเมินคุณค่าของสิ่งต่างๆ การแสดงทัศนคติความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การวินิจฉัย ตัดสินความผิดชอบชั่วดี ซึ่งมีมโนทัศน์ต่อเรื่องที่เป็นนามธรรม มักจะขึ้นกับการหล่อหลอมกรอบความคิดเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ของแต่ละบุคคล กรอบโลกทัศน์/ชีวิตทัศน์ ซึ่งเสมือนเป็นตัวแบบในการตีความข้อมูลลักษณะใกล้เคียงกันที่เข้ามาในความคิด และทำให้แต่ละคนมีทัศนะต่อเรื่องเดียวกันแตกต่างกัน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546) สอดคล้องกับการวิเคราะห์ความหมายโดยนักพยากรณ์จะตีความหมายที่แตกต่างกันไปตามกรอบความคิด และภูมิความรู้ที่มี

ความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิพลของดวงดาวต่อชีวิตมนุษย์นั้นดำรงอยู่ในลักษณะของ สัญญะ (Sign) ที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างธรรมชาติกับความหมายในทางวัฒนธรรม ดังนั้น การทำความเข้าใจโหราศาสตร์ในมุมมองของ สัญญะวิทยา (Semiotics) สามารถเชื่อมโยงกับกรอบคิดของ Charles S. Peirce (Peirce, 1955) ว่าไม่ใช่เพียงเครื่องมือการทำงาน แต่ยังเป็น “ภาษา” ที่ใช้สื่อสารความหมายต่อการเข้าใจเกี่ยวกับโลกและตนเอง ความสัมพันธ์ระหว่างตัวสัญญะกับวัตถุจริงของสัญญะ (Sign) ออกเป็น 3 แบบ ได้แก่ ไอคอน (Icon) เป็นสัญญะที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายกับวัตถุมากที่สุด เช่น ภาพถ่าย รูปปั้น ประติมากรรม โดยการถอดรหัสของ Icon เพียงแค่เห็นก็สามารถถอด ส่วนความหมายถึงตัววัตถุ เรียกว่า อินเด็กซ์ (Index) เป็นสัญญะที่มีความเกี่ยวพันแบบเป็นเหตุเป็นผลโดยตรงกับวัตถุที่มีอยู่จริง เช่น คิวไฟเป็น Index ของไฟ การถอดรหัสของ Index นั้นจำเป็นต้องอาศัยเหตุผลเชื่อมโยงเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่าง Index กับวัตถุจริง และประเภทสุดท้ายเรียกว่า ซิมโบล์ (Symbol) เป็นสัญญะที่ไม่มีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกันระหว่างตัวสัญญะกับวัตถุจริง หากแต่ความหมายเกิดจากการตกลงร่วมกันในหมู่ผู้ใช้สัญญะที่ตกลงกันในสังคม เช่น ตัวอักษร ดังนั้นการถอดรหัสจึงจำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ใช้สัญญะ ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นตัวหมาย (Signifier) และตัวหมายถึง (Signified)

การจำแนกสัญญาณของ Peirce แบ่งประเภทของสัญญาณตามลักษณะความสัมพันธ์ระหว่าง Representamen กับ Object ได้ 3 แบบ ซึ่งสามารถอธิบายโหราศาสตร์ได้ชัดเจน คือ 1. Icon (ภาพเหมือน / แทนลักษณะ) มีความคล้ายกับสิ่งที่แทน เช่น จักราศี หรือ ภาพวงกลมดวงชะตา (Horoscope chart) ซึ่งเป็นผังที่ “เลียนแบบ” การหมุนของดาวรอบโลก หรือ ภาพเทพเจ้าประจำดาวในโหราศาสตร์ไทย เช่น เทพพระพลหัทสดี คือฤๅษี ถือกะดานขนวน คือ Iconic representation ของความรู้ และ ความเมตตา 2. Index (ดัชนี / เชื่อมโยงโดยสาเหตุหรือความใกล้ชิด) แสดงความสัมพันธ์ ระหว่าง เหตุและผล เช่น การที่ดาวพลหัทสดีย้ายราศี สามารถเชื่อมโยงกับโชคลาภที่จะเกิดขึ้นกับดวงชะตา (Indexical sign) หรือการที่ดาวอังคารทับหรือเล็งลัคนาเชื่อมโยงถึงอุบัติเหตุ และความรุนแรง ทั้งนี้ เพื่ออธิบายว่า ดวงดาวมีอิทธิพลต่อเหตุการณ์ในชีวิตมนุษย์ 3. Symbol (สัญลักษณ์ / อิงการตกลงร่วม) เป็นความหมายเกิดจากการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ไม่ได้อิงกับธรรมชาติ เช่น ดาวศุกร์เป็นตัวแทน ของเพศหญิง ความรัก ความสวยงาม หรือ ราศีเมษ คือ ราศีแห่งการเริ่มต้นใหม่ ความกล้าหาญ ไม่ได้หมายถึง สัญลักษณ์แพะภูเขา แต่เพราะ ทฤษฎีทางโหราศาสตร์วางกรอบอธิบายไว้แบบนั้น

โหราศาสตร์ใน “กระบวนการสื่อความหมาย” (Semiosis) โดย Peirce เน้นว่า “สัญญาณไม่มีความหมายตายตัว” แต่เกิดจากกระบวนการ Semiosis คือ การตีความซ้ำ ๆ ในบริบทต่าง ๆ เช่น ดาวเสาร์ในเรือนภพที่ 10 คือ ภพกัมมะ ซึ่งอธิบายเกี่ยวกับเรื่องของการระมัดระวังในงาน ซึ่งต้องอาศัยความมุ่งมั่น และมีความอดทนจึงจะกลายเป็นความสำเร็จจากการฝ่าฟัน ทั้งนี้ขึ้นกับผู้ตีความ (Interpreter) คือโหราจารย์ หรือตัวผู้รับพยากรณ์ดวงชะตา

และโหราศาสตร์ คือ ระบบสัญญาณทางวัฒนธรรม คือ การเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของผู้คน เช่น การดูฤกษ์แต่งงาน ฤกษ์ขึ้นบ้านใหม่ ฤกษ์คลอดบุตร ฤกษ์เปิดกิจการ เหล่านี้ถือเป็น Indexical system ที่มีความเชื่อว่า ตำแหน่งของดาวสามารถบ่งชี้โชคหรือโชคร้าย หรือแม้แต่การการตั้งชื่อ นามมงคลโดยใช้พลังจากดาว หมายถึง symbolic practice ที่แสดงถึงค่านิยมทางสังคม ดังปรากฏตาม ผังดวงชะตาเรียกว่าจักราศีคือ Icon ของชีวิต ซึ่งทำให้ผู้คนรับรู้ ว่า จักราศี คือ แผนที่ของชีวิตที่อธิบายกรรมได้ ดังนั้น ในมุมมองของ Charles S. Peirce นั้น โหราศาสตร์ คือระบบสัญญาณที่ซับซ้อน โดย สื่อสารความหมายผ่าน ภาพแทน (Icon) ความสัมพันธ์เชิงเหตุ (Index) และ สัญลักษณ์ (Symbol) โดยขึ้นกับบริบททางวัฒนธรรมและการตีความซ้ำของผู้ใช้ จึงอาจกล่าวได้ว่า โหราศาสตร์ คือ เครื่องมือสร้างความหมายต่อชีวิตและยังคงอยู่ในสังคมมนุษย์อย่างต่อเนื่อง

ตามแนวคิดของ เดอร์ โซซูร์ (De Saussure, 1959) ให้ความสนใจความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวหมาย (Signifier) และตัวหมายถึง (Signified) โดยระบุว่า สัญญาณทุกอย่างจะมี 2 มิติ คือ 1. มิติส่วนรวมเรียกว่า “Language” 2. มิติที่สองเรียกว่า “Speech” หรือลีลาการใช้ เขาได้แยกประเภทและระดับของความหมายที่สอดแทรกอยู่ในสัญญาณออกเป็น 2 ประเภท คือ ความหมายโดยอรรถ (Denotative Meaning) คือ ความหมายที่เข้าใจกันตามตัวอักษร เป็นความหมายที่เข้าใจกันโดยส่วนใหญ่ และความหมายโดยนัย (Connotative Meaning) คือ ความหมายทางอ้อมที่เกิดจากข้อตกลงหรือความเข้าใจเฉพาะกลุ่ม สอดคล้องกับโหราศาสตร์ คือ ระบบสัญญาณที่มีโครงสร้างเหมือนภาษาพูด (Language-like system)

เนื่องจาก โหราศาสตร์มีระบบโครงสร้าง (Structure) โดยมีหน่วยพื้นฐาน เช่น ดาวทั้ง 10 ได้แก่ ดาวอาทิตย์ ดาวจันทร์ ดาวอังคาร ดาวพุธ ดาวพฤหัสบดี ดาวศุกร์ ดาวเสาร์ ดาวราหู ดาวมฤตยู และดาวเกตุ โดยแบ่งออกเป็นราศีทั้ง 12 ได้แก่ ราศีเมษ ราศีพฤษภ ราศีเมถุน ราศีกรกฎ ราศีสิงห์ ราศีกันย์ ราศีตุลย์

ราศีพิจิก ราศีธนู ราศีมังกร ราศีกุมภ์ และราศีมีน โดยเรือนภพอีก 12 ที่เปรียบเสมือน คำศัพท์ (Lexicon) ได้แก่ ตนุ กุมภะ สหัชชะ พันธุ ปุตตะ อริ ปัตนิ มรณะ ศุภะ กัมมะ ลากะ วินาศ และการอธิบายความหมาย การเรียงร้อยดาว-ราศี-เรือนภพ ในผังดวงชะตา เปรียบเหมือนกับการสร้างประโยคที่มีโครงสร้างตามไวยากรณ์ การให้ความหมายขึ้นอยู่กับความแตกต่าง (Meaning by Difference) ซึ่ง เดอ โซซูร์เสนอว่า ความหมายไม่ได้เกิดจากตัวสัญญาณเอง แต่เกิดจากการเปรียบเทียบกับสิ่งอื่น เช่น กรณีการตีความโหราศาสตร์จากดาว เช่น ดาวศุภเคราะห์ คือ ดาวพฤหัสบดี หมายถึง ความเจริญ โชคลาภ ในทางตรงข้าม ดาวบาปเคราะห์คือดาวเสาร์ หมายถึง ความจำกัด อุปสรรค ดังนั้น ความหมายของแต่ละดาวจึงชัดเจนขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับดาวอื่น หรือ บริบทที่แตกต่างกันของดวงชะตา กล่าวโดยสรุปโหราศาสตร์เป็น “ระบบภาษาทางวัฒนธรรม” ซึ่งมีหน่วยของสัญญาณ (ดาว ราศี และ เรือนภพ) ที่ทำหน้าที่สื่อสารความหมายเกี่ยวกับชีวิตและโชคชะตา โดยอาศัย โครงสร้างทางภาษาเช่นเดียวกับแนวคิดของโซซูร์ กล่าวคือ ความหมายในโหราศาสตร์ไม่ได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของธรรมชาติ แต่เป็นผลของ “ความตกลงร่วมกัน” (Arbitrary convention) และความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของหน่วยต่าง ๆ ในระบบ

แนวคิดของ บาร์ตส์ (Barthes, 1957) เป็นคนแรกๆที่ริเริ่มและประยุกต์แนวคิดสัญศาสตร์ที่พัฒนามาจากภาษาศาสตร์มาใช้วิเคราะห์ภาพต่าง ๆ ตาม ความหมายโดยนัย (Connotative Meaning) ซึ่งเป็นความหมายที่มีความสำคัญในแง่ของการรับรู้ และการตีความในระดับที่มีปัจจัยทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง การอธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทำหน้าที่ 2 ประการ คือ ถ่ายทอดความหมายโดยนัยแฝง และถ่ายทอดความหมายในลักษณะมายาคติ (Myths) ซึ่งบาร์ตส์ (Barthes) เรียกกระบวนการในการเปลี่ยนแปลง ลดทอน ปกปิด บิดเบือนฐานะการเป็นสัญญาณของสรรพสิ่งในสังคมให้กลายเป็นเรื่องของธรรมชาติ เมื่อพิจารณาโหราศาสตร์ในมายาคติ (Mythologies) อธิบายถึงการใช้สัญญาณ โดยทำให้ความเชื่อกลายเป็นเรื่องธรรมชาติ เช่นคนที่เกิดในราศีนี้ มีพฤติกรรมมนุษย์ผ่านรหัสทางโหราศาสตร์ซึ่งถูกกำหนดไว้แล้ว หรือการใช้สิ่งมงคลประจำวัน คือการทำให้โหราศาสตร์กลายเป็นสินค้า โหราศาสตร์จึงไม่ได้เป็นเพียงชุดของความเชื่อ หากแต่กลายเป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรม ความเชื่อในระดับอุดมการณ์นี้ Barthes เรียกว่า “Naturalization of the cultural” ทำให้สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นดูเหมือนเป็นธรรมชาติ

หากจะอธิบายเกี่ยวกับการถอดรหัสและการอ่านสัญญาณในโหราศาสตร์ โหราจารย์/ นักพยากรณ์ทำหน้าที่ “ถอดรหัส” สัญญาณ เพื่ออธิบายความหมายของดวงดาว และผู้รับสาร (ผู้ดูดวง) มีบทบาทในการ “อ่าน” และ “ตีความ” ความหมายเหล่านั้นในบริบทชีวิตของตนเอง ซึ่ง ตามโครงสร้างของสัญญาณในแนวคิดของ Barthes Barthes พัฒนาแนวคิด สัญญาณสองระดับ (Two orders of signification) โดยต่อยอดจาก Ferdinand de Saussure ระดับแรก (Denotation) คือ สัญญาณหมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยตรง เช่น ดาวพฤหัสบดี หมายถึง ปัญญา ระดับที่สอง (Connotation) คือ สัญญาณกลายเป็น ตำนาน (Myth) ที่แฝงความหมายรอง (Smith and Jane I., 2003) เช่น ดาวพฤหัสบดีสร้างจากฤๅษี 19 ตน หมายถึง ครูที่เปี่ยมด้วยคุณธรรม หรือ ศีลธรรมแบบอนุรักษนิยม ซึ่งในทฤษฎีโหราศาสตร์ ประกอบด้วย ดาวเคราะห์ ราศี เรือนภพ ล้วนมีความหมายทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการประกอบสร้างความหมายซ้ำ (Reproduction) โดยผ่านการตีความในระดับสังคมที่เรียกว่า การทำให้อุดมการณ์ดูเป็นธรรมชาติ (Naturalization of ideology) หากจะกล่าวถึงโหราศาสตร์ในฐานะตำนานทางวัฒนธรรม (Myth) เป็น ระบบของการสื่อสาร (A system of communication) ซึ่งเปลี่ยนแปลงสัญญาณธรรมดาให้กลายเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่อาจโต้แย้ง ผ่านการหล่อหลอมด้วยวาทกรรมทางวัฒนธรรม เช่น เรื่องราศีและแบบแผนทางเพศ ราศีพฤษภ มีดาวศุกร์เป็นเจ้าเรือนชะตา ส่งผลให้คนเกิดราศีนี้มีความสวยงาม นี่คือภาพสะท้อนของผู้หญิง ราศีเมษ มีดาวอังคารเป็นเจ้าเรือนชะตา หมายถึง

นักรบ ความกล้าหาญ คือ ชายแท้ในอุดมคติ โหราศาสตร์จึงทำหน้าที่ผลิต ตำนานของเพศชาย โดยที่สังคมยอมรับและไม่ตั้งคำถามเป็นต้น

โหราศาสตร์ไทยถูกใช้เป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ หรือใช้เป็นแนวทางเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ความสัมพันธ์ในการสร้างความหมายระหว่าง ผู้คน เชื่อมโยงกับ จักรวาล และโชคชะตา จึงสะท้อนให้เห็นว่า สัญญะศาสตร์ของดวงดาวนั้นช่วยให้เข้าใจโหราศาสตร์ในฐานะของระบบสัญลักษณ์ที่สร้างความหมายทางวัฒนธรรมและสังคม

โหราศาสตร์ไทยเป็นความเชื่อที่มีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวันในหลากหลายมิติ การที่โหราศาสตร์ไทยถูกเชื่อมโยงเข้ากับชีวิตประจำวันตั้งแต่เกิดจนถึงตายนี้ส่งผลให้ระบบความคิดความเชื่อดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและการดำรงชีวิตในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่จะมีผลต่อการตัดสินใจและการดำเนินชีวิต เช่น การใช้โหราศาสตร์ไทยดูดวงเพื่อพยากรณ์อนาคตหรือเหตุการณ์สำคัญ ซึ่งใช้ทฤษฎีทางโหราศาสตร์ในการคำนวณ จากวัน เดือน ปีเกิดและเวลาเกิด และพยากรณ์ตามจักรราศี และสามารถตีความให้ความหมายของดวงดาวที่ปรากฏอยู่ในดวงชะตา พยากรณ์ออกมาเป็นเรื่องราวและเชื่อมโยงให้เข้ากับสถานการณ์ที่บุคคลต้องเผชิญ สามารถพยากรณ์ภาพรวมของชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงตาย การอธิบายความหมายการกระแทกดาวจากภูมิปัญญาของบรมครูที่มีการจดบันทึกไว้ มีประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. ฤกษ์ยาม คนไทยนิยมเลือกวันและเวลาที่เหมาะสมสำหรับการทำกิจกรรมสำคัญ เช่น การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เปิดธุรกิจ หรือเริ่มโครงการใหม่ การออกรถ โดยมีการคำนวณฤกษ์ตามตำราโหราศาสตร์ ปัจจุบันยังมีหมอดูออนไลน์ที่ให้บริการเรื่องดังกล่าวด้วย

2. ของขลังและเครื่องราง การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์ คือ สิ่งยึดเหนี่ยวใจ ช่วยเสริมดวงให้มั่งคั่งความโชคดี ป้องกันสิ่งไม่ดีไม่ให้เข้ามาในชีวิต

3. สีประจำวัน การเลือกแต่งการด้วยเสื้อผ้าหรือของใช้ตามสีที่เหมาะสมกับวันเกิด ซึ่งตามคติทางโหราศาสตร์ไทยนั้น เพื่อเสริมดวงหรือเพิ่มพลังบวกในชีวิต ซึ่งธรรมเนียมดังกล่าวเป็นที่แพร่หลายในราชสำนักเป็นลำดับแรก ภายหลังในสมัยรัชกาลที่ 6 ทรงมีพระราชกำหนดให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการพราหมณ์ตลอดจนสุภาพชนแต่งกายด้วยสีตามวัน สอดคล้องกับความเชื่อเรื่อง “สีมงคล” หรือการใส่เสื้อผ้าตาม “สีประจำวัน” ของคนไทยซึ่งเป็นธรรมเนียมที่มีมาแต่โบราณ ตามคติความเชื่อที่ว่า สีของเสื้อผ้าอาภรณ์มีพลังในการสร้างเสริมมงคลให้กับชีวิตมนุษย์ นอกจากนี้ยังปรากฏอยู่ในบทประพันธ์ สวัสดิรักษา ของ สุนทรภู่ที่ใช้ถวายเป็นการสอน สมเด็จพระเจ้าฟ้าอาภรณ์ (ชนกฤต ก้องเวหา, 2568)

โหราศาสตร์ไทยเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดกันมาหลายศตวรรษ และมีความสำคัญอย่างยิ่งในวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทย โดยมีรากฐานจากความเชื่อในเรื่องโชคกลาง ดวงดาว และพลังเหนือธรรมชาติที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ การใช้โหราศาสตร์ไทยปรากฏในความเชื่อของคนตั้งแต่เกิดจนถึงตาย การให้ฤกษ์ยาม การตั้งชื่อ การพยากรณ์โชคชะตา และยังเชื่อมโยงกับพิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น พิธีขึ้นบ้านใหม่ การเลือกวันมงคลในการประกอบพิธีกรรมสำคัญ ๆ นอกจากนี้ หลักฐานที่แสดงถึงความเชื่อทางโหราศาสตร์ไทยยังปรากฏในงานศิลปะไทย วรรณกรรม และวิถีชีวิตประจำวัน จากการปรากฏสัญลักษณ์ของดวงดาว และราศีต่างๆ ได้แก่ การสร้างภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดที่ปรากฏสัญลักษณ์ทางโหราศาสตร์ มักแสดงถึงความเชื่อและคติของสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับดาราศาสตร์ โหราศาสตร์ และศาสนา ภาพเหล่านี้ไม่เพียงเป็นงานศิลปะทางจิตวิญญาณ แต่ยังเป็นสื่อในการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องโชคชะตา ดวงดาว และการทำนายอนาคต ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมความเชื่อในโหราศาสตร์ในสังคมไทย

ในจิตรกรรมฝาผนังของวัด มักปรากฏสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับจักรราศี เป็นภาพดวงดาวหรือเทวดาที่ประจำวัน การบูชาพระประจำวันเกิด มาจากการผสมผสานคติความเชื่อทางพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ที่ประยุกต์ขึ้นใหม่ตามคติความเชื่อที่ว่าดาวเคราะห์แต่ละดวงมีตำแหน่งของตัวเอง และยังได้รับอิทธิพลจากดาวเคราะห์ดวงอื่น ๆ ซึ่งเชื่อว่าการเปลี่ยนตำแหน่งของดาวนพเคราะห์มีอิทธิพลต่อชีวิต เคราะห์หรือโชคขึ้นอยู่กับจุดที่ดาวเสวยฤกษ์นั้นสถิตอยู่ ณ เวลานั้น

การบูชาพระพุทธรูปประจำวันเกิดเพื่อเป็นการแสดงความศรัทธา โดยพระพุทธรูปเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์มีพละนาภาพปกป้องคุ้มครองภัย และยังเป็นการเสริมดวงชะตาให้มีแต่ความเป็นสิริมงคล แคล้วคลาดจากภัยอันตรายใดๆ นอกจากนี้ พระพุทธรูปประจำวันเกิดยังมีความเชื่อที่สอดคล้องกับโหราศาสตร์ไทยโดยผสมผสานคติความเชื่อทางพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ที่ประยุกต์ขึ้นใหม่ตามคติที่ว่าดาวเคราะห์แต่ละดวงมีตำแหน่งของตัวเอง และยังได้รับอิทธิพลจากดาวเคราะห์ดวงอื่น ๆ เชื่อกันว่าการเปลี่ยนตำแหน่งของดาวนพเคราะห์มีอิทธิพลต่อชีวิต เคราะห์หรือโชคขึ้นอยู่กับจุดที่ดาวเสวยฤกษ์นั้นสถิตอยู่ ณ เวลานั้น (กรมศิลปากร, 2567)

การบูชาพระพุทธรูปประจำวันเกิดจึงเสมือนการน้อมนำพุทธคุณมาเป็นเครื่องปกป้องภัยอันตรายแก่ชีวิต โดยมีศรัทธาต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เชื่อว่าพระพุทธรูปอันเป็นตัวแทนของพระพุทธองค์มีอำนาจปกป้องคุ้มครอง ทั้งเป็นการเสริมเคราะห์หรือเกื้อหนุนดวงชะตาให้ดำเนินไปในทางแคล้วคลาดปลอดภัย ได้แก่ วันอาทิตย์ ปางถวายเนตร วันจันทร์ ปางห้ามญาติหรือปางห้ามสมุทร วันอังคาร ปางไสยาสน์หรือปางปรินิพพาน วันพุธกลางวัน ปางอุ้มบาตร วันพุธกลางคืน ปางปาละไลยก์ วันพฤหัสบดี ปางสมาธิ วันศุกร์ ปางรำพึง วันเสาร์ ปางนาคปรก และพระเกตุ คือ ผู้ที่ไม่รู้ว่าตนเองเกิดวันอะไร ทั้งนี้พระประจำวันเกิดมีผลต่อต่อชีวิตและชะตากรรมของมนุษย์

นอกจากนี้ ยังมีตำราโหราศาสตร์ และการจัดการบรรยายหรือเสวนาทางโหราศาสตร์ที่เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ความสำคัญของโหราศาสตร์ไทยในฐานะมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้มีการรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับดวงดาว จักรวาลวิทยาที่มีผลกับมนุษย์ ดังปรากฏในเรื่อง สรรพปัญญาจากตำราดาว สรรพปัญญาจากตำราดาว (นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, 2545) ได้อธิบายเรื่องความเข้าใจของคนโบราณจากการสังเกตปรากฏการณ์ของท้องฟ้าในยามค่ำคืน โดยการจดบันทึกเป็นแผนผังการเดินทางของดาวพระเคราะห์ ตรวจสอบวิธีการโคจรของดาวฤกษ์ และเมื่อผู้จดสังเกตเห็นว่าตำแหน่งแห่งที่ และความสำคัญของดาวพระเคราะห์ ส่งผลถึงวิถีชีวิต หรือความเป็นไปของบุคคลและสังคม ก็ได้บันทึก รวบรวมเป็นสถิติ เป็นกฎเกณฑ์สำหรับพยากรณ์ หรือทำนายทายทัก พัฒนาขึ้นเป็นความรู้ทางโหราศาสตร์ ควบคู่กันไปด้วย รวมเป็นวิชาเดียวกัน นับเป็นระบบความรู้ทางดาราศาสตร์

1. จิตรกรรมฝาผนังในวัดไทย ส่วนใหญ่มักแสดงภาพที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางโหราศาสตร์ เช่น จักรราศี (ดวงดาวและกลุ่มดาว) โดยวิชาดาราศาสตร์โบราณได้สืบทอดกันอยู่ในหมู่ไพร่พลของราชสำนัก และโหราจารย์จำนวนมาก ยังปรากฏหลักฐานแสดงให้เห็นว่าคนไทยสมัยโบราณมีความรู้เกี่ยวกับดวงดาว และท้องฟ้า ได้ปรากฏเรื่องของหมู่ดาวในบทกลอน ตอนหนึ่งในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี นางสุวรรณมาลีสอนหลานสาว คือ นางอรุณศรีมิให้ดูดาว ดังนี้

“ดูโน่นแน่แม่อรุณรัศมี	ตรงมือชี้ดาวเต้านันดาวไถ
โน่นดาวตรงตรงหน้าอาชาไนย	ดาวลูกไก่เคียงอยู่เป็นหมูกัน
องค์อรุณทูลถามพระเจ้าป่า	ที่ตรงหน้าดาวไถชื่อไร่นัน
นางบอกว่าดาวตรงอยู่ตรงนั้น	ที่เคียงกันเป็นระนาวชื่อดาวโลง
แม่นดาวกามาใกล้ในมนุษย์	จะม้วยมฤตมรณาเป็นท่าโหง
ดาวดวงล้ำสำเภามีเสากระโดง	สายระโยงระยางหางเสื่อยาว
นั่นแน่แม่ดูดาวจระเข้	ศิระระเห่กหางขึ้นกลางหาว
ดาวนิตติศพายัพดูบัววาว	เขาเรียกดาวยอคมหาจุฬามณี
โน่นดาวคันชั่งช่วงดวงสว่าง	ที่พรางพรางพรายงามดาวหามผี
หน่อนรินทร์สินสมุทรกับบุตรี	เฝ้าเข้าซึ้งกลามตามสงกา
พระชนนีชี้แจ้งให้แจ้งจิต	อยู่ตามทิศทั่วไปในเวหา
ครั้นดึกด่อนชวนสองกุมารา	เข้าห้องในไสยาในราตรี”

(ที่มา : พระอภัยมณี ตอน 18 พระอภัยมณีโดยสารเรืออุศเรน)

ซึ่งเหตุการณ์ในกลอนบทดังกล่าวเป็นตอนที่สินสมุทร อรุณรัศมี นางสุวรรณมาลี ศรีสุวรรณ ล่องเรือเพื่อตามหาพระอภัยมณี ที่พลัดหลงกันหลังปราบนางผีเสื้อสมุทร โดยฉากได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในคืนที่ดาวกระจ่างฟ้า นางสุวรรณมาลีชวนให้ สินสมุทร และอรุณรัศมี มองฟ้าดูหมู่ดาวที่ระยิบระยับท่ามกลางทะเลกว้าง ซึ่งจากกลอนได้ปรากฏชื่อดาว 12 ชื่อ ได้แก่ ดาวเต่า ดาวไถ ดาวธง ดาวอาชาไนย (ม้า) ดาวลูกไก่ ดาวโลง ดาวกา ดาวสำเภา ดาวจระเข้ ดาวจุฬามณี ดาวคันชั่ง และดาวหามผี สอดคล้องกับชื่อทางดาราศาสตร์สากล (ไหวาด, 2567)

ในวรรณคดีโอเณนา ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ปรากฏบทชมดาว ความว่า

“โรหิณีสี่สดับริสุทธิ์	กัลติกาสมมติดาวลูกไก่
ที่สามช่วงเรียงเรียงเคียงกันไป	เรียกดาวไถแต่บุราณ
จระเข้เหราปลาเต่า	ดาวสำเภาหัวทรงดาวหงส์ห่าน
ดาวเคราะห์เห็นจำเพาะแต่ดาวอังคาร	สี่ดาวห้าวหาญกว่าทุกเดือน”

ทั้งนี้ ยังได้พบภาพจิตรกรรมดาว ณ วัดบรมนิวาส ซึ่งมีเอกลักษณ์เด่นโดยใช้จักรวาลวิทยาแบบวิทยาศาสตร์ อธิบายภาพดวงดาวทั้งหมด 8 ดวง ครอบคลุมดาราศาสตร์ตะวันตกสมัยนั้น ได้แก่ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาวอังคาร ดาวพุธ ดาวพฤหัสบดี ดาวศุกร์ ดาวเสาร์ และดาวยูเรนัส โดยปรากฏภาพดวงอาทิตย์ซึ่งเป็นศูนย์กลางของระบบสุริยะจักรวาลอยู่กลางผนังแทนเขาพระสุเมรุ เป็นสัญลักษณ์ที่อธิบายถึง จักรวาลวิทยาตามแบบโบราณ ที่มีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลาง มีเขาสถิตบริภันท์ นทีสีทันดร พระอาทิตย์ พระจันทร์ ทวีปต่าง ๆ สวรรค์ บางครั้งมีภาพนรก อาจกล่าวได้ว่าจิตรกรรมที่วัดบรมนิวาส คือ การจำลองระบบสุริยะจักรวาลตามแบบวิทยาศาสตร์แห่งแรกของประเทศไทยที่มีความสำคัญด้านดาราศาสตร์และศิลปะ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงถวายต่อให้พระวชิรญาณซึ่ง ณ ขณะนั้นทรงลาผนวช ทรงโปรดให้ขวัญอินโข่ง ยอดจิตรกรไทยคนแรกที่ประยุกต์ศิลปะการวาดภาพแบบไทยและตะวันตกเข้าด้วยกัน โดยบนเพดานปรากฏภาพดวงดาวทั้งหมด 9 ดวง (ธนภัทร์ ลิ้มหิสนัยกุล, 2565)

ภาพที่ 1 ภาพวาดดวงอาทิตย์ พระจันทร์ พระพฤหัสบดี และพระเสาร์ ในโบสถ์วัดบรมนิวาส
ที่มา : ธนภัทร์ ลิ้มทัศนียกุล (2565)

สอดคล้องกับในรัชสมัยของสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้รับการยกย่องและเทิดพระเกียรติให้เป็นพระบิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย ตามมติคณะรัฐมนตรี พ.ศ. 2525 นอกจากนี้ ยังทรงพระอัจฉริยภาพในด้านโหราศาสตร์ไทย ทรงแต่งตำรา “เศษพระจอมเกล้า” ที่ได้รับการยอมรับว่าแม่นยำ พระองค์ทรงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติว่าทรงเป็น “พระบิดาแห่งโหราศาสตร์ไทย” การนำความรู้ด้านตะวันตกมาผสมผสานกับความเชื่อเรื่อง “เทพนพเคราะห์” ตามคติโหราศาสตร์ไทย ซึ่งเชื่อว่ามีดาวนพเคราะห์ทั้งหมด ๙ ดวง นอกจากภาพที่ปรากฏบนผนังของวัด มีรูปของ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระพฤหัสบดี และพระเสาร์ แล้ว อีก ๕ ดวงที่ไม่ปรากฏภาพวาด ซึ่งอาจจะหมายถึง พระอังคาร พระพุธ พระศุกร์ พระราหู (จันทรคราส) และพระเกตุ

ภาพที่ 2 ภาพวาดคนส่องกล้องในโบสถ์วัดบรมนิวาส
ที่มา : วิไลรัตน์ ยังรอด และ ธวัชชัย องค์กรุฒิเวทย์ (2559)

จากภาพ ดวงดาวที่ปรากฏในโบสถ์วัดบรมนิวาส สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นตำแหน่งดาวในขณะที่เกิดสุริยุปราคา ซึ่งตามเอกสารประวัติศาสตร์ ประกาศมหาสงกรานต์ พ.ศ. 2399 ว่า จะเกิดสุริยุปราคาตอนสิ้นเดือน 10 (ตามปฏิทินจันทรคติไทย) ในปี พ.ศ. 2400 ซึ่งเป็นประกาศทางราชการฉบับแรกของไทยที่แจ้งให้

ประชาชนทราบล่วงหน้า เกี่ยวกับการเกิดสุริยุปราคา เอกสารดังกล่าวเป็นการตอกย้ำว่า สุริยุปราคาในครั้งนี้มีความสำคัญ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงสันนิษฐานว่าตำแหน่งดาวในโบลด์วัดบรมนิวาสอาจเป็นตำแหน่งดาวขณะเกิดสุริยุปราคาเมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2400

นอกจากนี้ ยังปรากฏเรื่องเกี่ยวกับดวงดาวในสมุดไทยโบราณซึ่งถูกบันทึกเป็นคัมภีร์ตำราดาว ฉบับต่างๆ รวมทั้งโบลด์ วิหารหลายแห่งในเมืองไทย ได้แก่วัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี ภาพจิตรกรรมฝาผนังในปี พ.ศ. 2277 ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นภาพพุทธประวัติ จักรวาล และสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มารผจญ เทวดาชุมนุม รวมไปถึง ภาพวิถีชีวิต การแต่งกายและวัฒนธรรมของคนในชุมชนต่างๆ และยังมีภาพชาวต่างชาติ เพื่อแสดงให้เห็นถึงยุคสมัยนั้นๆ

วัดคงคาราม จังหวัดราชบุรี วัดราชนันทาราม กรุงเทพฯ ฯลฯ นอกจากนี้ ภาพจิตรกรรมบางส่วนในวัดยังเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของดวงดาวและกลุ่มดาวที่ใช้ในการพยากรณ์ดวงชะตา ซึ่งเป็นศาสตร์ที่ผสมรวมความรู้ทางโหราศาสตร์และศิลปะเข้าด้วยกันอย่างลงตัว มีภาพวาดเกี่ยวกับดวงดาวและนักษัตริย์ที่แสดงถึงความเชื่อในโหราศาสตร์และวิถีชีวิตของคนในสมัยนั้น

2. ศิลปะสถาปัตยกรรม ในบางครั้ง โครงสร้างและการจัดวางของอาคาร เช่น วัดหรือพระราชวัง มักออกแบบตามหลักโหราศาสตร์ไทย เพื่อส่งเสริมโชคลาภ เช่น การวางทิศทางของวิหารหรืออาคารที่สอดคล้องกับดาวและนักษัตริย์ต่างๆ

3. วรรณคดีไทย โหราศาสตร์ยังมีบทบาทในวรรณกรรมไทยเช่นกัน ตัวอย่างที่สำคัญคือเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งมีการกล่าวถึงการพยากรณ์และความเชื่อในดวงดาว รวมถึงเทพเจ้าและอิทธิพลของดาวเคราะห์ที่ส่งผลต่อชีวิตมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีการพูดถึงใน นิทานพื้นบ้าน และวรรณกรรมต่างๆ ที่กล่าวถึงชะตากรรมและความเชื่อที่เชื่อมโยงกับดวงดาว

4. ภาพพิมพ์และลายมือโบราณ ในสมัยก่อนมีการสร้างแผนที่ดวงดาวและภาพโหราศาสตร์ที่เป็นลายมือเขียนลงบนแผ่นผ้า หนัง หรือกระดาษ เพื่อใช้ในการทำนายโชคชะตา ตัวอย่างเช่น ตำราโหราศาสตร์โบราณ ซึ่งมักบรรยายถึงการทำนายดวงชะตาตามกลุ่มดาวหรือพระเคราะห์ต่าง ๆ

5. วัตถุมงคลและเครื่องราง การสร้างเครื่องรางหรือวัตถุมงคลต่าง ๆ มักจะเกี่ยวข้องกับโหราศาสตร์ เช่น การแกะสลักยันต์หรือการวางอัญมณีตามหลักดวงดาวที่เชื่อว่าจะช่วยปกป้องหรือเสริมดวงให้แก่ผู้ครอบครอง

บทสรุป

1. โหราศาสตร์ สามารถอธิบายกระบวนการสร้างความหมาย (meaning-making) ผ่านกรอบแนวคิดสัญวิทยา (semiotics) ของนักคิดสำคัญ เช่น Ferdinand de Saussure และ Charles S. Peirce เกี่ยวกับโหราศาสตร์ในฐานะของระบบสัญญาณ (Astrology as a Sign System) ที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมและความเชื่อ เนื่องจาก Saussure สัญญาณ (sign) ประกอบด้วย ตัวบ่งชี้ (signifier) เช่น สัญลักษณ์ของราศี ดาวเคราะห์ จักรราศี หรือแผนภูมิของดวงชะตา และ สิ่งที่ถูกบ่งชี้ (signified) คือความหมายที่เชื่อมโยง ได้แก่ ดวงดาว เช่น “ดาวเสาร์” อาจเชื่อมกับความหมาย เรื่องของความยากลำบากหรือข้อจำกัด ส่วน Peirce อธิบายสัญญาณในโหราศาสตร์อยู่ในรูปของ icon ภาพดวงดาวที่เลียนแบบรูปร่างหรือสัญลักษณ์ราศี index ตำแหน่งของดาวที่สถิตในเรือนภพบอกลักษณะสัมพันธ์กับเหตุการณ์ และ symbol คือ รหัสที่ต้องอาศัยการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เช่น ทั้ง 12 ราศีมีความหมายอย่างไรเช่น “ราศีสิงห์” หมายถึง ความกล้าหาญ ยศศักดิ์ อัครฐาน

กระบวนการสร้างความหมาย (meaning-making) ในโหราศาสตร์นั้นผ่านการตีความ (interpretation) ที่อิงกับรหัส (codes) และการให้ความหมายร่วมกันของผู้รับการพยากรณ์ซึ่งความหมายนั้นไม่ได้ตายตัว แต่ถูกต่อรอง (negotiated) ระหว่างคำพยากรณ์ และประสบการณ์ส่วนบุคคลที่ทำให้สัญญาณเดียวกัน แต่การให้ความหมายอาจแตกต่างกันตามบริบท เช่น ดาวศุกร์อยู่ราศีพฤษภเป็นคนที่มีความสวยงาม แต่ดาวศุกร์ที่อยู่ พิจิก อาจหมายถึงความไม่สวยงาม เป็นต้น

และเหตุผลที่สัญญาณโหราศาสตร์มีความหมาย เนื่องจากมีตำนานเกี่ยวกับดวงดาว เทวดาประจำราศี ภูมิปัญญาโบราณ ทำให้ผู้รับสารเชื่อมโยงโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ ที่อาศัยความสัมพันธ์ระหว่างสัญญาณ ดวงดาว และ ราศี เป็นโครงข่ายที่ให้ความหมายอย่างมีระบบ ที่ผู้รับสารจะตีความให้เพื่อให้สอดคล้องกับชีวิตที่มีความหมายตรงกับความรู้สึกของตน

กล่าวโดยสรุป สัญญาณในโหราศาสตร์มีกระบวนการสร้างความหมายในฐานะที่เป็นระบบ รหัสที่อิงกับวัฒนธรรม ความเชื่อ และการตีความร่วมกันในสังคม ดังนั้น ความหมายจึงถูกสร้างขึ้น และสืบทอดผ่านกระบวนการทางสัญลักษณ์ โดยโหราจารย์หรือนักพยากรณ์เป็นผู้ให้ความหมาย แลเพราะผู้คน “อ่าน” และ “ยอมรับ” ความหมายนั้นอย่างต่อเนื่องในบริบทของตน

2. โหราศาสตร์ในฐานะระบบสัญญาณทางวัฒนธรรม (Astrology as a Cultural Sign System) คือระบบรหัส (code) ที่ประกอบด้วยสัญลักษณ์ (symbols) ภาพแทน (icons) และดัชนี (indexes) ซึ่งปรากฏในสื่อศิลปะและพิธีกรรม เช่น ภาพจักรราศีที่ปรากฏตามผนังวัด เป็น icon ที่เลียนแบบรูปสัญลักษณ์สัตว์และสัญลักษณ์ดาว ดาวเคราะห์ ในผังจักรวาล เป็น symbol ที่ต้องศึกษาและตีความของรหัสจึงจะเข้าใจ การจัดตำแหน่งดาวที่ปรากฏในพิธีกรรม เช่น การให้ฤกษ์ยามเป็น index บ่งชี้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์บนท้องฟ้ากับพิธีกรรมในสังคม ซึ่งตามแนวคิด Charles S. Peirce และ Ferdinand de Saussure สัญญาณเหล่านี้ทำงานโดยมี ตัวบ่งชี้ (signifier) หมายถึง ภาพ รูป ดาว หรือสัญลักษณ์ และ สิ่งที่ถูกบ่งชี้ (signified) การให้ความหมายที่เชื่อมโยงกับความเชื่อ เช่น ความเป็นมงคล เคราะห์หามยามร้าย

กระบวนการ Meaning-Making ในศิลปวัฒนธรรม คือการใช้สัญญาณในกระบวนการสร้างความหมายให้เกิดขึ้นผ่าน การเข้ารหัส (encoding) และ การถอดรหัส (decoding) ที่สอดคล้องกับการรับรู้ของชุมชน เช่น ในเรื่องของตำนานและจักรวาลวิทยา ปรากฏภาพราศีจักรในเพดานโบสถ์ ทำให้ผู้รับสารรับรู้ถึงความเชื่อเรื่องจักรวาลที่สัมพันธ์มนุษย์ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม การขึ้นบ้านใหม่ การออกรถ การคลอดบุตร ดาวเคราะห์สถิตในจักรราศี สามารถอธิบายตำแหน่งดาวและความเป็นมงคลในวันนั้นๆ การใช้สัญลักษณ์ประจำราศี สีมงคลที่ปรากฏในการออกแบบเครื่องแต่งกาย หรือแฟชั่นร่วมสมัย เป็นการสื่อสารตัวตน (identity) และความเชื่อส่วนบุคคล

3. สัญญาณของโหราศาสตร์ที่ปรากฏในเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะ (oral narratives) มีลักษณะเป็น รหัสวัฒนธรรม (cultural codes) ที่ผสมผสานความเชื่อ จักรวาลวิทยา และคติชนวิทยา เพื่อใช้ในการสื่อความหมาย และข้อคิดสอนใจในชุมชนและสังคม สัญลักษณ์ (Symbolic signs) คือ ความหมายที่เกิดจากการเรียนรู้และข้อตกลงในวัฒนธรรม เช่น การเชื่อมโยงกับสัตว์ประจำราศีในจักรราศี เช่น ราศีมังกร ในชุมชนล้านนาเป็นเรื่องของพญานาค สื่อความหมายถึงความยิ่งใหญ่ และการมีอำนาจ และเรื่องเกี่ยวกับดาวเคราะห์ คือ ดาวศุกร์เป็นสัญลักษณ์ของเพศหญิง ความรัก และดาวอังคาร คือเพศชาย และอำนาจ รูปแบบวงกลมเปรียบเสมือนภาพแทนโครงสร้างจักรวาล ตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธดัชนี (Indexical signs) คือ สัญญาณที่มีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลกับสิ่งที่หมายถึง เช่น ตำแหน่งดาว ณ เวลาที่เกิดสามารถบ่งบอกบุคลิกลักษณะนิสัย และชะตากรรมของแต่ละบุคคล การเกิดสุริยุปราคา หรือ จันทรุปราคา

ปรากฏในเรื่องเล่าบ่งบอกถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เช่น การเกิด อาเพศ หรือภัยพิบัติ เรื่องที่ปรากฏเกี่ยวกับฤกษ์ยาม เช่น การออกรบ การแต่งงาน การขึ้นครองราชย์ ภาพแทน (Iconic signs) สัญลักษณ์ที่มีความคล้ายคลึงกับสิ่งที่หมายถึง ตัวอย่างจากเรื่องเล่ามุขปาฐะไทย เช่น ตำนานราหูอมจันทร์เชื่อมกับปรากฏการณ์จันทรุปราคา นิทานพื้นบ้านเรื่องกำเนิด 12 นักษัตร โดยใช้สัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์ประจำราศีเชื่อมโยงกับบุคลิกลักษณะของคน และในบทบาทเชิงสัญลักษณ์ (Semiotic Function) คือการเข้ารหัสวัฒนธรรมจักรวาลวิทยา ความเชื่อเรื่องดวงชะตาและความหมายของชีวิต การสร้างอัตลักษณ์ชุมชน คือการทำให้คนในท้องถิ่นมีการถอดรหัสและมีความหมายเข้าใจร่วมกัน และสุดท้ายคือการคงอยู่ของความหมายที่ผ่านการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมและการตีความใหม่ตามยุคสมัยและบริบทที่เปลี่ยนไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. (2563). *สวัสดิ์ตามวัน : พระประจำวันเกิด*. สืบค้น ตุลาคม 24, 2567 จาก <https://www.finearts.go.th/main/view/29958>
- กันยา สุวรรณแสง. (2542). *จิตวิทยาทั่วไป* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2546). *สายทางนักคิด*. กรุงเทพฯ: ชัคเชสมิเดีย.
- ธนกฤต ก้องเวหา. (2567). *ความเชื่อเรื่องสิ่งมงคลประจำวันในงานประเพณีของสุนทรภู่*. สืบค้น พฤษภาคม 24, 2568 จาก https://www.silpa-mag.com/culture/article_134762
- สุชา จันทรเฒ. (2524). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ณิชนัน สารพันธ์, จรัส ลีกา, พระมหาไพฑูริย์ สิริธมโม, และพระมหาจินกมล อภิตโน (เป็นสุข). (2564). โหราศาสตร์กับการดำเนินชีวิต. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 8(4), 57-68.
- นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว. (2545). *สรรพปัญญาจากตำราดาว*. นิตยสารสารคดี. สืบค้น กันยายน 25, 2567 จาก https://www.sarakadee.com/feature/2002/01/wisdom_stars.htm
- วีไลรัตน์ ยี่รอด และธวัชชัย องค์กรวิทย์, (2559). *ถอดรหัส ภาพนัย พระจอมเกล้า-ชรัอินโข่ง*. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส.
- ไทวาด. (2567). *หมู่ดาวในคำกลอน*. สืบค้น กันยายน 25, 2567 จาก <https://www.facebook.com/photo/?fbid=976350870945328&set=a.598341522079600>
- ธนภัทร์ ลิ้มหัตถ์กุล. (2565). *วัดสายตา*. สืบค้น กันยายน 25, 2567 จาก <https://readthecloud.co/wat-boromniwas#:~:text=>
- Barthes, R. (1957). *Mythologies*. Translation 1972 by Jonathan Cape Ltd. New York: The Noonday Press.
- Peirce, Charles S. (1955). *Philosophical Writings of Peirce*. Selected and Edited with an Introduction by Justus Buchler. New York: Dover Publication.
- Saussure, Ferdinand de. (1959). *Course in General Linguistics*. Edited by Charles Bally and Albert Sechehaye in Collaboration with Albert Riedlinger. Translated with an Introduction and Notes by Wade Baskin. New York: McGrawhill 1966.
- Smith and Jane I. (2003). Myth, Meaning, and Semiotics in Contemporary Astrology. *Journal of Contemporary Religion*, 18(2).